AB'nin Enerji Güvenliğinde Rusya'nın Yeri

Muaz Kazazı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4433-1357>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Mezunu - Ankara – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 18.05.2019

Kabul: 12.05.2020

On-line Yayın: 25.06.2020

Anahtar Kelimeler

AB

Rusya

Güvenli Enerji

Uluslararası İlişkiler

Kutuplaşma

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.29129>

Öz

Enerji kaynaklarını insanoğlu için tarih boyunca hep önemli bir yer tutmuştur. AB için 'Enerji Güvenliği' konusu çok önemli bir yer arz etmektedir, zira Avrupa bölgesi sanayileşmiş bir bölge olmasına rağmen kendi kaynakları bu sanayileşmeye yetecek kadar enerji sağlayamamaktadır. Avrupa Birliği tarafından Enerji Güvenliği için her zaman hassas politikalar uygulanmıştır. Günümüzde enerji güvenliği ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmı petrole, ikinci olarak da doğal gaza odaklanmıştır. 21. yüzyılın hiç şüphesiz en büyük yatırımlardan biri de güneş enerjisine yapılan yatırımlardır. Enerji güvenliği 2000'li yıllardan itibaren AB için önemli bir politika alanı haline gelmiştir. AB daha önce de belirttiğim üzere daha çok enerji ithal eden ülkelerden oluşmaktadır. Avrupa kendi sanayisinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar enerji üretmediği için enerjinin büyük bir kısmını ithal etmek zorundadır. Rusya'nın bu durumda Avrupa için büyük bir Enerji Güvenliği demektir, çünkü AB doğal gazın büyük bir kısmını Rusya'dan almaktadır. AB sanayisi gelişmiş bir ülke olmasına rağmen kendi içerisindeki enerji kaynaklarının yetersiz olması sebebiyle enerjide dışa bağımlı bir ülke pozisyonundadır. Rusya AB'nin yaklaşık 30 yıldır enerjisini güvenle ithal ettiği bir bölge olmuştur. AB için Enerji Güvenliği en önemlisi olsa da Rusya için aynısı söylenemez. Rusya kendisini Soğuk Savaş'tan sonra uluslararası arenada kendisini güçlü göstermek için doğal gazı en iyi bir şekilde kullanmaktadır. Bu da AB'yi zorunlu olarak alternatif enerji kaynaklarına yönlendirmekte, enerji kaynaklarını çeşitlendirmesine yol açmaktadır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kazazı, M. (2020). AB'nin Enerji Güvenliğinde Rusya'nın Yeri. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 80, Summer, p. 525-538.

The Place of Russia in Energy Security of the EU

Muaz Kazazi

Graduate Student / Ankara Hacı Bayram Veli University, Social Sciences Institute, Department of
International Relations, Ankara – TURKEY

Article History

Submitted: 18.05.2019

Accepted: 12.05.2020

Published Online: 25.06.2020

Key Words

EU

Russia

Safe Energy

International Relations

Polarization

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.29129>

Abstract

Energy sources have always been an important place for human beings throughout history. The 'Energy Security' entity has a very important place for the EU, as the European region is an industrialized region, but its resources cannot provide enough energy for this industrialization. The European Union has always implemented sensitive policies for Energy Security. Today, most studies on energy security are focused first on oil and secondly on natural gas. One of the biggest investments of the 21st century is definitely investments in solar energy. Energy security has become an important policy area for the EU since the 2000s. As I mentioned earlier, the EU is made up of countries that import more energy. Since Europe cannot produce enough energy to meet the needs of its industry, it must import most of its energy. In this case, Russia is a major energy supplier to Europe because the EU receives most of its natural gas from Russia. Although the EU industry is highly developed, it is dependent on energy from abroad due to insufficient energy resources. Russia has been a region where the EU has safely imported its energy for almost 30 years. Even though 'Energy Security' is the most important thing for the EU, the same cannot be said for Russia. After the Cold War, Russia uses natural gas in the best possible way to make itself strong in the international arena. That is why the EU is looking for alternative energy sources and a variety of energy sources.

1. GİRİŞ

AB için 'Enerji Güvenliği' konusu çok önemli bir yer arz etmektedir, zira Avrupa bölgesi sanayileşmiş bir bölge olmasına rağmen kendi kaynakları bu sanayileşmeye yetecek kadar enerji sağlayamamaktadır. Buna binayen AB zorunlu olarak doyuramadığı enerji ithalini dışarıdan ithal etmektedir. Bu noktada da Rusya'nın başat bir yeri bulunmaktadır, çünkü AB özellikle doğal gaz ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan almaktadır. Bu nedenle Rusya'nın AB'nin enerji güvenliğindeki rolü çok önemlidir. AB açısından durum ithal ettiği enerjiyi kesintisiz ve en güvenilir yollardan almaktır. Rusya açısından ise durum çok daha farklıdır. Zira Soğuk Savaş sonrasında uluslararası alanda söz sahibi olmak için yeni alanlar arayan Rusya AB üzerinde bunu doğal gazda bulmuştur. Nitekim Rusya devlet tekeli aldıkları 'Gazprom'dan ithal ettiği doğal gazı siyasi ve ideolojik amaçları için kullanmaktan da çekinmemektedir. Bu da AB'yi zorunlu olarak alternatif enerji kaynaklarına yönlendirmekte, enerji kaynaklarını çeşitlendirmesine yol açmaktadır.

Kavramsal ve Tarihî Bir Bakış Olarak Enerji Güvenliği

Günümüzde enerji kaynaklarından bahsedildiğinde ilk akla gelen enerji kaynağı petrol olsa da enerji kaynakları çok çeşitlidir. Bu bağlamda petrolden başka doğal gaz, kömür, elektrik ve artık günümüzde popüler olmaya başlayan yenilenebilir enerji kaynakları gibi daha birçok enerji kaynağından bahsetmek mümkündür.

Enerji kaynaklarını insanoğlu için tarih boyunca hep önemli bir yer tutmuştur. İnsanoğlunun enerji kaynaklarını temin için vermiş olduğu mücadele ilk çağlara kadar götürülebilir. Her dönemde insanlar yemek pişirme, ısınma, aydınlatma amacı ile enerjiye ihtiyaç duymuş ve bunu sağlamanın yollarını aramıştır. Başta bireysel anlamda başlayan bu kaygı zaman içerisinde devletleri de ilgilendirmeye başlamış, sonrasında enerji devlet politikası ve güvenlik kaygısına dönüşmüştür. Sömürgecilik mücadelesi ve ardından yaşanan sanayii devrimi ile enerji kaynaklarına duyulan önem artmıştır. Zamanla stratejik bir değere dönüşen enerji kaynakları için devletler birbirleri ile ittifaklar kurmaya, hatta savaşmaya başlamışlardır. Sanayii devrimi zamanında revaçta olan enerji kaynağı kömürdü, ancak 1. Dünya Savaşı'na doğru bu durum değişmiştir (Yılmaz, 2017: 170-175). 1. Dünya Savaşı'nın arifesinde İngiltere İçişleri Bakanı Winston Churchill tarihi bir karar verdi ve İngiliz donanmasının enerji kaynağını kömürden petrole çevirdi. İngiltere'nin bu hareketi zaman içinde Avrupa'ya yayıldı ve petrol 1. Dünya Savaşı boyunca uluslararası strateji konusunda önemli yerini aldı (Yergin, 2006: 69). 2. Dünya Savaşı boyunca Almanya ve Japonya'nın Sovyetleri ve Endonezya'yı işgalinin altında yatan temel sebep petrol rezervlerinin kontrolüydü. Savaş yılları boyunca enerji güvenliği neredeyse ulusal güvenlik ile eşdeğer hale geldi. Zira petrol savaş gemileri, tanklar ve savaş uçaklarının yakıt ihtiyacını karşılıyordu (ECS, 2015: 6). Petrolün önemi 1. ve 2. Dünya Savaşında olduğu gibi iki kutuplu dünyada da sürmüştür. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Soğuk Savaş boyunca kararlarını verirken petrol rezervlerini hesaba katmak zorunda kalmışlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Amerika tek kutuplu dünyada politikalarını Ortadoğu, yani petrol rezervlerinin yoğunlukta bulunduğu bir bölge üzerinden belirlemiştir. Böylece petrolün önemi yıllar geçtikçe artmış ve hikayesi günümüze kadar ulaşmıştır.

Petrol dışında günümüzde bahsedilebilecek en önemli ikinci enerji kaynağı doğal gazdır. İnsanların ısınma ihtiyacından fabrikada çeşitli işlemlere, hatta elektrik üretmeye kadar bir çok alanda kullanılan doğal gaz özellikle Avrupa'nın en az petrol kadar sıklıkla tükettiği bir enerji kaynağıdır. Özellikle geçtiğimiz yıllarda yaşanan Ukrayna Krizi Ukrayna'nın enerji konusunda transit geçiş ülkesi olması bakımından Avrupa'nın konuyu daha da ciddiye almasına yol açmıştır. Peki nedir bu enerji güvenliği kavramı ?

Enerji Güvenliği Nedir ?

Günümüzde enerji güvenliği ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmı petrole, ikinci olarak da doğal gaza odaklanmıştır. Zira alternatif enerji kaynaklarının gelişimi için gösterilen çabalara ve teknolojik gelişmelere rağmen petrol ve doğal gaz bağımlılığın azaltılması konusunda gözle görülür ilerlemeler sağlanamamıştır. Hesaplamalara göre petrol ve doğal gaz 2030'a kadar enerji kaynakları kapsamında dünyanın en büyük 2 kaynağı olarak kalacaktır. Yenilenebilir enerji kaynakları; ısınma, güç ve elektrik üretiminde petrolün yerini görece doldurabilmesine rağmen yakın gelecekte petrolü ikame edebilecek kapsamda bir enerji kaynağı haline dönüşmesi pek olası gözükmemektedir. Bunun dışında bahsedilebilecek başka bir kaynak nükleer enerjidir. Nükleer enerjinin hammaddesi olan uranyumun ucuz olması ve rezervlerinin tüm dünyaya yayılmış bir biçimde bulunması avantaj olarak görülebilir. Ancak 1986'daki Çernobil kazasının hala hafızalardan silinmemiş olması ve nükleer santrallerin ürettikleri radyoaktif atıkların depolanma sorununa hala bir çözüm bulunamaması özellikle Batılı ülkelerin nükleer enerjiye çekimser yaklaşmasına neden olmaktadır (Görgülü, 2008: 4-5). Bu kapsamda bakılacak olursa çalışmamızdaki 'Enerji Güvenliği' kavramı genel olarak petrol ve doğal gaz çerçevesinde işlenecektir.

Öncelikle şunu belirtmek gereklidir ki enerji güvenliği kavramı en az enerjinin kendisi kadar önemli bir kavramdır. Kavram konusunda uluslararası bir uzlaşıya varılmamasına rağmen kabaca ele alacak olursak enerji güvenliği enerji üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin alt yapısına yönelik olası terörist saldırılarından, yatırım eksikliklerinin doğuracağı kesintilere, kasırgaların doğuracağı engellerden ambargolara, grevlerden lokavtlara, iç savaştan işgale kadar birçok olasılığın birlikte değerlendirilmesini gerektiren bir kavramdır (Sevim, 2012: 438) .

Uluslararası enerji ajansını ise enerji güvenliğini şu şekilde tanımlar: Enerji güvenliği enerji kaynaklarının uygun bir fiyatla kesintisiz olarak ulaşılabilirliğidir. Enerji güvenliğinin birçok yönü vardır; uzun vadeli enerji güvenliği genellikle ekonomik gelişmelere ve çevresel ihtiyaçlara uygun olarak enerji tedarik etmek için zamanında yatırımlar ile ilgilenmektedir. Öte yandan kısa dönemli enerji güvenliği enerji sisteminin arz talep dengesindeki ani değişikliklere hızlı tepki gösterme yeteneğine odaklanmaktadır (İEA, 2018).

Aslında enerji güvenliği çok boyutlu bir kavramdır. Enerji güvenliği enerji kaynağını arz eden, talep eden ve bu ülkeler arasında geçiş ülkesi veya transit ülkesi de dahil olmak üzere bütün tarafları yakından ilgilendiren bir konudur. Bu bağlamda enerji kaynağını arz eden ülkeler ile enerji güvenliğini talep eden ülkeler ve hatta bu ülkeler arasında transit olma rolü oynayan ülkelerin enerji güvenliğine bakış açıları farklıdır. Örneğin enerji güvenliği, tüketici ve transit ülkeler için enerjiyi çeşitlendirilmiş hatlardan olabildiğince ucuza ve güvenilir bir şekilde sağlamak gelirinin çoğunu enerji ihracatından elde eden üretici ülkeler için enerji güvenliği kaynaklarını tekeli fiyatlar ve hatlar üzerinden tüketiciye satmaktır. Konuya taraflar açısından değil de objektif olarak bakacak olursak karşımıza iki farklı yaklaşım çıkar: Bu yaklaşımlardan biri enerjiye ağırlık verirken diğeri çıkış noktasını güvenlik olarak saptar. Enerji güvenliği konusunun enerji ağırlıklı tanımı, enerji kaynaklarının bulunabilirliği, erişilebilirliği ve kabul edilebilirliği gibi kavramları kapsamaktadır. Öte yandan enerji güvenliğinin güvenlik ağırlıklı tanımı ise enerji arama, geliştirme, üretim, iletim, çevrim, dağıtım, pazarlama ve tüketim aşındaki tesislerin potansiyel her tehdide ve saldırıya karşı korunmasına odaklanmaktadır (Telli, 2014: 370-371).

Peki 'Enerji Güvenliği' kavramı ne zaman ve nasıl oluşmuştur ? Aslında yaşanan savaşlar süresince 'enerji güvenliği' kavramı uluslararası sistemde görünür hale gelmeye başlasa da modern anlamda enerji güvenliği algısının oluşması 1970'de Arap-İsrail Savaşları sonrasında yaşanan petrol

krizi ile gerçekleşmiştir. Bu olay petrol fiyatlarını arttırarak dünyada küresel ölçekli bir krizin yaşanmasına yol açmıştır. Bu kriz ABD ve bazı Avrupalı devletlerin enerji güvenliği kavramına öncelik vermesine yol açmış, böylece modern enerji güvenliğinin temelleri de atılmıştır. 1990'larda yaşanan Körfez Krizleri, Arap Baharı Hareketleri, Ortadoğu'da gerçekleşen devrimler konuya daha geniş bir perspektif kazandırmıştır. Ayrıca temelleri çok daha öncesine dayanan ancak 2014'te uluslararası hale gelen Rusya-Ukrayna Krizi ile küresel enerji piyasası olumsuz yönde etkilenmiş, enerji güvenliği kavramının yanına petrolün yanı sıra doğal gaz gibi diğer enerji kaynakları da eklenmiştir (Yılmaz, 2017: 176).

AB'de Enerji Güvenliği

AB İçin Enerji Güvenliği Kavramının Önemi

Tarihsel açıdan bakıldığında enerji kavramının AB için önemli bir yeri bulunmaktadır. AB'nin kurucuları açısından enerji başat bir konuydu, öyle ki Avrupa Birliği'nin kuruluşu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun temel direği önemli bir enerji kaynağı olan kömürdür. Enerji arzı, kömürün üretimi ve satışı ile ilgili kontroller 1952 yılında AKÇT antlaşması ile ulus üstü bir yapıya devredilmiştir.

Tarihi bırakıp günümüze gelecek olursak Avrupa Birliği 28 üye devleti ve 500 milyon üstünde nüfusu ile dünya çapından gayri safi yurt içi hasılanın yaklaşık %30'unu üreten ulus üstü bir birliktir. Şehirleşme oranının yüksek olması, yaşamsal beklentilerin fazla olması ve birliğin içindeki endüstriyel yoğunluk nedeniyle dünyadaki toplam enerji üretiminin %16'sı bu birliğin çatısı altında gerçekleşmektedir. Avrupa'da endüstrileşmiş bir bölge olmasına rağmen sahip olduğu enerji kaynakları açısından diğer bölgelere göre fakir olarak adlandırılabilir. Özellikle petrol ve gaz rezervleri böyle büyük bir endüstrileşmenin gerektirdiği enerjiyi sağlamakta oldukça yetersizdir. Bu durum AB'yi enerji bağımlısı bir bölge haline getirmektedir (Aksoy, 2014: 798).

Bugün AB toplam enerji tüketiminin yaklaşık %55'inden fazlasını dışarıdan ithal etmektedir. Bölgede tüketilen petrolün %84'ü dışarıdan gelirken doğal gazda bu durum %64'ü bulmaktadır (Ratner, 2013: 5). AB'nin enerjiye bağımlılığı son yıllarda daha tehlikeli bir hal almaya başlamıştır. Öyle ki AB'nin enerji tüketiminde doğal gazın payı son yıllarda önemli derecelerde artmıştır ve doğal gazın AB'de elektrik üretimi için tercih edilen yakıt olması sebebiyle doğal gaza olan talebin daha da artacağı öngörülmektedir. Hali hazırda dünyanın en büyük enerji ithalatçısı olan AB'de gaz talebinin 540 metreküpten 2030'a kadar yaklaşık 800 metreküpe çıkacağı tahmin edilmektedir. Yine tahminlere göre 2030'da AB'nin doğal gaz ithalatına bağımlılığının %80'lere ulaşması beklenmektedir. Doğal gaz konusunda AB'nin en büyük tedarikçisi dünyadaki kanıtlanmış en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olan Rusya'dır (Hellen, 2010: 3-4). Böylesi bir ortamda enerji güvenliği konusunun AB için başat bir önem taşıması herhalde şaşırtıcı olmayacaktır.

AB'nin Enerji ve Enerji Güvenliği Politikaları

Enerji güvenliği 2000'li yıllardan itibaren AB için önemli bir politika alanı haline gelmiştir. AB daha önce de belirttiğim üzere daha çok enerji ithal eden ülkelerden oluşmaktadır. Bu nedenle AB'nin enerji güvenliği ile ilgili politikalarını 'enerji arz güvenliği' kavramı oluşturmaktadır. AB liderlerinin Mart 2007'de kabul ettikleri 'Avrupa İçin Enerji Politikasına göre AB'nin enerji güvenliğindeki başlıca öncelikleri şunlardır: AB'nin enerji ithalatındaki zararı minimize etmek, arzdaki eksiklikleri, olası enerji krizlerini, gelecekteki arz ile ilgili belirsizlikleri, kısaca enerji arz güvenliğindeki riskleri en aza indirmek (Kammillia, 2015: 10).

AB'nin arz güvenliğindeki risklere değinecek olursak AB Komisyonu bu riskleri dört başlık altında sınıflandırmıştır: Fiziksel riskler, ekonomik riskler, sosyal riskler ve çevresel riskler. Fiziki

riskler geçici ve kalıcı olmak üzere ikiye ayrılırlar. Enerji arzında fiziki kaynaklı kalıcı bir enerji bozulması enerji kaynakları tükendiğinde veya enerji üretimi durduğunda gerçekleşebilir. Avrupa'nın doğal gaz arzını sağlayan Kuzey Deniz'inde doğal gaz rezervlerinin azalması AB'ni buna benzer bir risk ile karşı karşıya getirmiştir. Geçici bir enerji arzı bozulması ise doğal afet, grevler ve jeopolitik krizlerden dolayı yaşanabilir. İleriki bölümlerde değineceğim Rusya ve Ukrayna arasındaki kriz sırasında AB'ye doğal gaz arzının gerçekleşmemesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Ekonomik riskler ise enerji talebi ve arzı arasındaki dengesizliklerin sonucunda gerçekleşebilir. Enerji arzı ve talebi arasındaki dengesizlik genellikle enerji sektöründeki yetersiz yatırımlar ya da hatalı sözleşmeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum tüketicilere zarar verebilecek fiyat kararsızlıklarına yol açabilir. Sosyal riskler ise enerji arzındaki bozulmanın toplumda yaratabileceği olumsuzlukları içine alır. Avrupa'da gelecekte yaşanabilecek olası enerji kıtlığı sonucu Avrupa toplumunun yüzleşeceği sosyal problemlerin ne olacağını şimdiden kestirmek hayli güçtür. Çevresel riskler ise enerji zincirindeki kazalar ve fosil yakıtların kullanımı esnasında ortaya çıkan karbon emisyonunun yaratabileceği kirlilikten kaynaklı muhtemel riskleri içermektedir.

Enerji arzında kazalar, doğal felaketler ve terör saldırıları sonucu oluşabilecek kısa dönemli bozulmalara karşı devletler ya da enerji şirketleri yedek kapasite ve yerel stoklar oluşturarak ya da onarım sistemleri kurarak önlemler almaya çalışabilirler. Enerji arzındaki yukarıda bahsettiğimiz diğer 8 riske karşı ise daha ciddi siyasi ve ekonomik değerlendirmeler sonucunda önlemler alınmalıdır. Zira enerji arzında oluşabilecek orta ve uzun dönemli bir bozulma ülkelerin ekonomik üretimine, siyasi istikrarına ve toplumsal refahına ağır bir biçimde zarar verebilir (Görgülü, 2008: 7-8).

2009 yılındaki Lizbon Antlaşması enerji güvenliği konusunda daha önceleri ihmal edilmiş AB'ne iki yeni önemli düzenleme getirmiştir. Birinci olarak birlik kapsamında şunlar hedeflenmiştir; enerji pazarının işleyişini sağlamak, birlik içerisindeki enerji arzı güvenliğini sağlamak, enerji ağlarının ara bağlantılarını teşvik etmek, verimliliği sağlayarak yeni yenilenebilir enerjiler geliştirmek. İkinci olarak yukarıdaki koşulların sağlanması için Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin gerekli önlemleri alması zorunlu hale getirilmiştir (Aksoy, 2014: 799).

Bu başlık altında AB'nin enerji kapsamında değinmek istediğim son konu son yıllarda toplumun da bilinçlenmesi ile artan sera gazı salınımıdır. Bu da kapsam olarak enerji güvenliği başlığı altında alınabilir, zira kömür, petrol, doğal gaz gibi enerji kaynaklarının kullanımı doğaya gereğinden fazla sera gazı salmakta ve bu doğayı tahrip ederek enerji güvenliği başlığına yeni bir sorunu eklemektedir. Nitekim AB atmosfere salınan sera gazlarını azaltmayı uzun vadeli hedeflerinin arasına eklemiştir. Avrupa Komisyonu da enerji güvenliği açısından bu hedefe sadık kalınması gerektiğini belirtmiştir. Mayıs 2014'teki Enerji Güvenliği Stratejik Belgesine göre Avrupa Komisyonu şöyle demektedir: AB sera gazı emisyonları olmadan elektriğinin %50'sinden fazlasını üreten tek büyük ekonomik aktördür. Bu eğilim devam etmelidir ve uzun vadede düşük karbon kullanımını temel alan bir ekonomik modele geçilmelidir (Buchan, 2014: 4).

AB'in Enerji Güvenliğinde Rusya'nın Yeri

Günümüzde Avrupa ihtiyacının yaklaşık %60'ı başka ülkelerden karşılanmaktadır. Bu kapsamda AB ülkelerine doğal gazın %38'i, petrolün %35'i ve kömürün %25'i Rusya'dan gelmektedir. Bu durumun AB'ni genel anlamda Rusya'ya karşı enerji bağımlısı bir hale soktuğu aşikardır. Fakat bunların arasında doğal gaz ithalatı Avrupa Birliği Devletlerince diğerlerine nispeten daha tehlikeli görülmektedir. Ancak şu da belirtilmelidir ki bütün Avrupa Birliği üyesi devletlerin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı eşit seviyede değildir. Finlandiya, Slovakya, Bulgaristan, Yunanistan, Litvanya, Letonya gibi bir çoğu eski Sovyet Rusya üyesi ülkeler Rus doğal gazına %100 bağımlı haldelerdir.

Bunların yanı sıra Avusturya ve Çek Cumhuriyeti'nin de Rus doğal gazına bağımlılık oranı bir hayli fazladır (Buchan, 2014: 6). Fransa, Almanya ve Avusturya'nın da Rus doğal gazına hatırı sayılır oranda bağımlılığı bulunmaktadır. Bu ülkelerin yanı sıra bazı Avrupa Birliği üye ülkelerinin de Rus doğal gazına az bir bağımlılığı bulunmamaktadır ya da diğer ülkelerin oranları ile karşılaştırıldığında yok denecek kadar azdır. Örneğin İspanya ve Portekiz gibi ülkelerin Rusya ile hiç doğal gaz ihracatı yokken İngiltere'nin Rusya ile olan ihracatı da çok az miktardadır (Görgülü, 2008: 52).

Rusya'nın Konuya Bakış Açısı

Bu başlığa kadar genel anlamda AB bakış açısından konuya baktık ve bu bakış açısına nispeten ileriki başlıklarda da sahip olacağız. Ancak her madalyonun iki yüzü olduğu gibi enerji güvenliği konusunun bir de Rusya açısı vardır. Aslında Rusya'nın konuya temel bakış açısı doğal gaz piyasasında monopol olmak, AB üzerinde enerjiye dayalı bir baskı aracı kurarak AB'yi Rus doğal gazına bağımlı hale getirmektir. Yine de bu konuyu daha derinlemesine ele almak görüşümdedir.

Sovyet Rusya'nın 1990'larda çökmesinden sonra halefi olarak kurulan Rusya Federasyonu kendine ait olan cumhuriyetleri kaybetmiştir. Varşova Pakti'nin çökmesiyle bu ülkelerle ilişkilerini de kaybetmeye başlamış, zamanla Baltık ve Doğu Avrupa ülkeleri AB ve NATO'ya yakınlaşarak ya bu birliklere üye olmuşlar ya da yakın ilişkiler kurmuşlardır. ABD'nin tek başına hegemonya olmaya başladığı bir dünyada Rusya bununla başa çıkmak ve uluslararası alanda tekrar söz sahibi olmak için kendisine yeni güç alanları aramaya başlamıştır (Austvik, 2015: 4). Sovyetlerin çöküşünden sonra Kremlin artık uluslararası alanda söz sahibi olmak için askeri güç kullanma seçeneğine sahip değildi, başka yollar bulmalıydı. Böylece Kremlin Rusya'nın politikalarını yurtdışında rahatça uygulayabilmek için Gazprom'un kontrolünü ele geçirdi ve bu kurumu amaçları doğrultusunda kullanmaya başladı. Sonrasında doğal gaz sektöründe en büyük kuruluş haline getirilen Gazprom resmen devletin tekeline geçmiştir. Bugün Gazprom Rusya'nın doğal gaz üretiminin tamamına yakınına üretmekte ve özellikle AB ile gerçekleşen gaz ihracatı politikasında en önemli kurum konumunda bulunmaktadır (Kammillia, 2015: 14-15). Tüm Rus doğal gazını denetimi altında bulunduran ve devlet tarafından kontrol edilen Gazprom Rus gelirinin önemli bir bölümünü de karşılamaktadır. 2012 yılında Rusya Devlet Başkanı Putin Rus hükümet gelirinin yarısının petrol ve doğal gaz vergisinden geldiğini belirtmiştir. Günümüzde bu oranın daha da arttığını söylemek sanırım yanlış olmayacaktır (Ratner, 2013: 10).

Rusya aynı zamanda enerji ihracatındaki tekelleşen konumu ile bu ihracata bağımlı devletlere karşı siyasi baskı aracı olarak da kullanmaktadır. Özellikle doğal gaz üzerindeki tekel konumu Rusya'ya muazzam bir dış politika alanı sunmaktadır. Doğal gaz fiyatını söz konusu ülkelerin Moskova ile olan ilişkilerine göre ayarlayarak bu ülkelere karşı doğal gazını ödüllendirme ya da cezalandırma aracı olarak kullanmaktadır (Telli, 2014: 374-375). Bunun için AB ülkeleri ile ikili ilişkileri güçlendirme sürecine giren Rusya AB üye ülkeleri ile grup olarak değil, ayrı ayrı antlaşma yapmayı tercih etmektedir. Zira Rusya bu şekilde ikili antlaşmalar ile enerji ithal eden devletler arasında kolayca fiyat ayrımcılığı yapabilmekte ve yukarıda bahsettiğimiz gibi ödül ceza politikası dışında her ülkeden ödeyebileceği en yüksek fiyatı almak için de çabalamaktadır. Bu kapsamda özellikle Almanya, Fransa, Avusturya ve İtalya gibi Batı Avrupa devletleri ile yeni antlaşmalar müzakere etmekte, sözleşmeleri uzun süreli tutmakta ve yeni projeler peşinde koşmaktadır.

Son olarak bu başlık altında şunu belirtmek istiyorum ki aslında AB enerji ithalatında ne kadar Rusya'ya bağlı ise Rusya da enerji ihracatında o kadar AB'ye bağımlıdır. Yani şöyle ki AB'nin ileriki başlıklarda ihtimal olarak ele alacağımız gibi enerji ithalatında Rusya'ya alternatif ülkeler bulması durumunda Rusya'nın gelirleri önemli ölçüde düşer, ekonomisi bu olaydan büyük bir darbe alabilir. Gayet tabii Rusya bunun farkındadır ve uzun vadede müşteri tabanını çeşitlendirerek enerji konusunda

Avrupa'ya olan bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda 2030'a kadar Rusya Çin, Güney Kore ve Japonya gibi Asya ülkelerine gaz ihracatını toplam gaz ihracatının %20'sini oluşturacak seviyede arttırmayı planlıyor. Aslında Rusya bu politikasına çoktan başladı bile diyebiliriz. Öyle ki Rusya doğuya ilk LNG ihracat tesisini 2009 yılında açtı ve 2011 yılında Asya'ya yaptığı gaz ihracatı toplam gaz ihracatının %7'sini oluşturuyordu (Ratner, 2013: 11).

Rusya AB Arasındaki Enerji İlişkilerinin Tarihçesi

Sovyet sonrası dönemde Soğuk Savaş döneminden farklı olarak Rusya-AB ilişkileri hayli gelişme göstermiştir. Öyle ki siyasal, ekonomik, güvenlik ve kültürel alanda taraflar arası ilişkiler geliştirilmiş, Rusya-AB ilişkileri işbirliği çerçevesinde kurulmaya başlanmıştır. İlişkilerde yaşanan gelişmeler özellikle kendini ekonomik ve ticari alanda göstermiştir. Böylece kısa sürede AB Rusya'nın önemli bir ticaret ortağı haline gelmiş, Rusya ticaretinin %50'sinden fazlasını AB ile gerçekleştirmeye başlamıştır. Buna karşılık Rusya da AB'nin beşinci büyük ortağı derecesine yükselmiştir.

1991'de Rusya ile AB arasında 'Enerji Şartı Antlaşması' gündeme gelmiştir. Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu adı ile de bilinen bu antlaşma Aralık 1994'te Lizbon'da imzalanmış ve Nisan 1998'de yürürlüğe girmiştir. Enerji Şartı Antlaşması yatırım, transit ve ticaret alanlarındaki hukuki güvenliği sağlayarak doğu-batı arasındaki işbirliğini sağlamak amacı ile yürürlüğe girmiştir. Enerji sektöründe önemli adımların atıldığı bu antlaşmada amaç uluslararası enerji işbirliğinde hukuki yapıyı oluşturmaktır. Ancak taraflar arası asıl hukuki ve kuramsal temeli kuran antlaşma 1994'te imzalanan ve 1997'de yürürlüğe giren Stratejik Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmasıdır. SOİA'nın yürürlüğe girmesinden sonra AB ile Rusya arasındaki diyalog güçlenmiş, işbirliğine yönelik alanlar artmıştır. Bu bağlamda oluşturulan AB-Rusya Enerji Diyalogunun da güçlenmeye başladığını söyleyebiliriz. 2003 Mayıs ayında St. Petersburg'da gerçekleşen AB-Rusya Zirvesi'nde SOİA kapsamında AB ile Rusya arasında 'Dört Ortak Alan' oluşturulmuştur. Bu dört ortak alanı ekonomi, dış ve güvenlik politikası, adalet, içişleri ve kültür, bilgi ve eğitim konularından oluşmaktadır. 2003 yılında oluşturulan bu alanda özellikle enerjinin önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda AB-Rusya Enerji Diyalogu bağlamında üretim, dağıtım, ulaştırma alanlarında devamlılığı ve enerjinin verimlilik, tasarruf ve yenilenebilir kaynaklar doğrultusunda kullanımı kapsamında AB-Rusya ilişkilerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun dışında günümüzde Rusya'dan doğal gaz ihraç eden her AB ülkesinin Rusya ile ayrı bir antlaşması vardır ve Gazprom devletin tekelleştirdiği bir kuruluş olarak doğal gaz ihracatını elinde bulundurmaktadır (Hasanoğlu, 2018).

AB-Rusya Arasındaki Enerji Krizleri

Avrupa enerjisinin önemli bir kısmını yaklaşık 30 yıldır Rusya'dan güvenle sağlamaktadır. Ancak bu süreç tamamen sorunsuz işlemiştir dememiz pek doğru olmaz. Zaman zaman taraflar arasında enerji krizleri ortaya çıkmıştır ve bu zamanlarda da önceden belirttiğimiz üzere Rusya enerji kaynaklarını tehdit ya da ceza olarak kullanmaktan hiç çekinmemiştir. Bu kapsamda verilebilecek ilk örnek 2006 yılında yaşanan enerji krizidir. Ukrayna'da yaşanan 'Turuncu Devrim' sonrası Rusya Ukrayna arasında gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Bu gerginliklerin enerji alanına da yansması gecikmemiş, Gazprom Ukrayna'ya sattığı gazın fiyatında artışa gideceğini belirtmiştir. Bunun üzerine anlaşmazlık çıkmış, Ukrayna Rusya'nın tekliflerini reddetmiştir. Böyle olunca Rusya 31 Aralık 2005 tarihinde Ukrayna'ya gönderdiği gazı kestiğini açıklamıştır. Avrupa'ya giden gazın %80'inin Ukrayna'dan geçmesi sebebiyle Ukrayna ile birlikte Avrupa'ya da kışın ortasında doğal gaz akıntısı kesilmiştir. Isınma, elektrik, vb. bir çok amaçla kullanılan doğal gazın kesilmesi üzerine Avrupalı devletler Rusya'ya baskı yapmaya başlamışlar ve nihayet 3 günün ardından 2 Ocak 2006 günü taraflar arasında anlaşmaya varılmış, doğal gaz akışı tekrar sağlanmıştır (Smith, 2008: 4-5).

2008 yılının sonlarına gelindiğinde Ukrayna ile Rusya arasında yine enerji kaynaklı gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Rus devlet enerji şirketi Ukrayna'nın borcunun 2 milyar dolara ulaştığını, 1 Ocak 2009'a kadar borcun ödenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ukrayna'nın borcunu ödememesine karşılık Rusya 1 Ocak 2009'da Ukrayna'ya verdiği doğal gazı kesmiştir. Ardından 7 Ocak 2009'da Ukrayna'nın transit gazı çaldığını iddia ederek bu ülke üzerinden Avrupa'ya giden doğal gaz akışını da durdurmuştur. Böylece ikinci kez kışın ortasında gazsız kalan Avrupa'da 18 kadar ülke ciddi ölçüde mağdur olmuş, ısınma sorunları yaşamışlardır. Öyle ki Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Sırbistan ve Hırvatistan gibi ülkeler bu durumdan büyük ölçüde zarar görmüş, devlet daireleri ve okullar ısıtılamadığı için günlerce tatil edilmek zorunda kalmıştır. Avrupalı devletler yaşadıkları sorunlar karşısında Rusya'ya tekrar baskı yapmışlar, uzun müzakerelerin sonucunda 20 Ocak 2009'da doğal gaz akışına tekrar başlanmıştır (Demirci, 2010: 13-14).

Yaşanan bu enerji krizleri Avrupa'nın Rus doğal gazına ne kadar bağımlı olduğunu fark etmesine neden olmuştur. 2006'da yaşanan 3 günlük gaz krizine AB 'Yeşil Kitap' ile cevap vermiştir. Bununla birlikte Avrupa Rus doğal gazına olan bağımlılığını azaltmayı hedefliyor, 'Avrupa'nın yeni bir enerji çağına girdiğini' duyuruyordu. Zaman içerisinde bunu kısmen başarmış olduğunu söylemek mümkün olsa da AB'nin enerji konusunda hala Rusya'ya bağımlı olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak yine de AB Rusya'nın enerji gücünü çekinmeden kullandığını görünce enerji politikalarını tekrar gözden geçirmeye, enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye, enerji transitinin güvenli ve kesintisiz olmasına uğraşmaya karar vermiş ve bu gibi konuları da kendi içinde tartışmaya başlamıştır (Hellen, 2010: 6).

Ukrayna Krizi Sonrasında Durum

Ukrayna Rusya için jeopolitik açıdan çok önemli bir ülkedir. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere Avrupa'ya taşınan doğal gazın %80'i Ukrayna üzerinden taşınmaktadır. Ukrayna borular aracılığıyla kendisine gelen doğal gazın %25'ini kendisi için kullanmakta, geri kalan %75'lik kısmı da Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşınmaktadır. Bu Ukrayna'ya transit ülke olma özelliği katmıştır. Ancak Rusya ekonomik olarak Ukrayna'yı kendisine, özellikle enerji alanında, bağımlı bir duruma getirerek bunu siyasal bir koz olarak Ukrayna'ya karşı kullanmak amacını gütmektedir. Fakat Rusya'nın doğal gazını Ukrayna üzerinden taşımaya zorunlu olması sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın doğal gaz taşımacılığında bir nevi Ukrayna'ya, Avrupa'nın da doğal gaz arzında Rusya'ya bağımlı olması nedeniyle Ukrayna 2006 ve 2009 başta olmak üzere bir çok enerji krizine sahne olmuştur (Telli, 2014: 375). İşte bu krizlerden en sonuncusu ve belki de en önemlisi 2014'te yaşanan Ukrayna Krizi ile olmuştur. Her ne kadar 2006 ve 2009 krizlerindeki gibi enerji kesintileri yaşanmasa da AB'nin enerji güvenliği konusu bakımından önemli bir krizdir.

AB'nin Ukrayna Krizi Sonrası Enerji Güvenliğine Bakışı

Ukrayna'da yaşanan Euromeydan olayları sonrası ülkede bir iç savaş çıkmış, bağımsızlıklarını ilan eden bölgeler ile Kiev Yönetimi arasında şiddetli çatışmalar baş göstermiştir. Ayrıca Mart 2014'te yapılan Referandum sonrası Kırım Rusya Federasyonu'nun bir parçası haline gelmiştir (Erdemir, Erdemir, 2014: 104-119). Ancak Kazakistan, Ermenistan, Arjantin, Küba, Venezüella, Abhazya ve diğer birkaç ülke dışında AB ve ABD başta olmak üzere dünyanın büyük bir kısmı Kırım'daki referandum sonucunu tanımadığını açıklamıştır. Böylece sorun günümüze kadar gelmiştir, öyle ki Ukrayna'nın doğu kısmında yaşanan sıcak çatışmalar hala devam etmektedir. Bu da AB'nin 2006 ve 2009'da yaşadığı gibi bir gaz krizi yaşamasından korkmasına yol açmaktadır. Aslına bakılacak olursa Ukrayna'da yaşanan iç savaşın zaman içerisinde eski borç sorunlarından kaynaklı gaz kesintilerinden daha büyük sorunlara yol açabileceği aşikardır. Bu kapsamda AB yakın gelecekte sadece bir iki gün ya da birkaç hafta değil, belki aylarca gazsız kalma gibi sorunlarla karşılaşabilir (Kammilla, 2015: 25).

AB özellikle yaşanan gaz krizlerinden sonra Rus gazına olan bağımlılığı azaltmak için yoğun çaba göstermiştir. Ukrayna krizi ile iyice tehlikeye giren ve görünür hale gelen enerji güvenliği konusundaki önemli somut adım Polonya'dan gelmiştir. Üye devletler ve AB kurumları arasında dış enerji tedarikçilerine karşı bir dayanışma öngören Polonya'nın planının asıl amacı AB üyesi devletlerin ve gaz şirketlerinin Rusya ve Gazprom ile olan pazarlık gücünü her yönden güçlendirmektir. Polonya'nın önerisinde ilk olarak 'Hükümetler arası Antlaşmalara' odaklanılmaktadır. Bu konuya bir öneri getirilerek AB üyesi ülkelerin Rusya ve Gazprom ile olan anlaşmalarında ortak bir şablon benimsemeleri tavsiye edilmiştir. Planda olan başka bir öneri ise Rusya'nın ihraç ettiği gaz karşılığında bazı Avrupa ülkelerinden daha az bazılarında ise daha fazla para talep etmesini önlemek için AB'nin bir miktar Rus gazını toplu olarak satın alması şeklindedir (Buchan, 2014: 3). AB'nin daha somut ve daha güvenli adımlar atmasına yol gösterici nitelikteki Polonya'nın önerisi Avrupa Komisyonu tarafından heyecanla karşılanmış, bu bağlamda 'Avrupa Enerji Birliği' tartışmaya açılmıştır. Bu birliğin kurulması ile AB'nin enerji ihracatı ve enerji güvenliğinin korunması konusunda yeni adımlar atılabilir, bu kapsamda birlik Rusya ve Gazprom ile pazarlık edebilirdi. Böylece Avrupa Komisyonu Ukrayna'daki gelişmeleri de takip ederek 'Avrupa enerji güvenliği stratejisini açıklamıştır. Buna stratejiye göre enerji temini güvenliğini arttırmak için bir dizi önlemler, acil planlar güvenlik mekanizmaları, gaz depolarını artırılması ve acil altyapı çalışmalarının geliştirilmesi önerilmiştir. Ayrıca Komisyon uzun vadede enerji arz güvenliğinin sağlanması için iç pazarın birleştirilmesini ve eksik olan altyapıların bir an önce tamamlanması gerektiğini belirtmiştir. Hatta bu konuda 33 tane altyapı projesi de belirlenmiş, uygulanması bir zorunluluk olarak vurgulanmıştır. Bütün bunlara ek olarak Komisyon AB'nin gaz tedarik ettiği ülkeleri ve tedarik yollarının çeşitlendirilmesi, kritik altyapının korunması ve güçlendirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması, yerli üretimin güçlendirilmesi, ulusal enerji politikalarının geliştirilmesi, koordinasyonun artırılması ve dış enerji ilişkilerinde birlik olunması gibi konulara da vurgu yapmıştır (Aksoy, 2014: 805).

AB'nin yakın zamanda aldığı bu kararlar üzerine yoğunlaşması elbetteki AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltması yolunda önemli gelişmelerdir. Ancak olaya objektif bakış açısıyla bakılacak olursa AB'nin söz konusu bağımlılığı azaltmak için asıl yapması gereken şeyler şunlardır: Alternatif enerji kaynakları bulmak ve bunları çeşitlendirmek, Rusya dışında enerji ihracat edebileceği ülkeler bulup alternatif güzergâhlar oluşturmak. İşte bu iki yol da aşağıdaki başlık kapsamında işlenecektir.

AB'nin Enerji Güvenliği Kapsamında Yeni Yollar Arayışı

AB'nin Sahip Olduğu Enerji Kaynakları

AB kömür, petrol, doğal gaz, nükleer enerji, yenilenebilir enerji kaynakları gibi sınırlı da olsa enerji kaynaklarına sahiptir. Lakin bunların hiçbirisi AB'nin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde değildir. Yine de gelecekte bir kısmının Rusya'dan gelen enerji kaynaklarına alternatif oluşturabilme potansiyeli vardır. Bu sebeple bu kaynakları incelemek gerektiğini düşünüyorum.

Kömür hemen hemen her AB üyesi ülkede bulunan bir enerji kaynağıdır. AB içerisinde en büyük kömür üreticileri İngiltere, Almanya ve Fransa'dır. Tarihî olarak da kömürün AB için önemli bir yeri vardır, zira AB tarihî temelini oluşturan AKÇT temelde kömür kaynakları üzerine kurulu bir birlikti. Nitekim 1950'lerden sonra AB'de sanayileşmenin hızlanmasına bağlı olarak kömür üretimi arttı. Ancak 1970'lerden sonra daha ucuz maliyetli olması nedeniyle kömürün dışarıdan getirilmesi ve küresel çapta çevre bilincinin oluşmasıyla beraber kömürün zararlarının kamuoyuna duyurulması gibi sebeplerden ötürü AB'de kömür üretimi azaltılmıştır.

Petrol AB'de İngiltere, Danimarka, Romanya ve İtalya'da çıkartılmaktadır. Ayrıca Norveç

Kuzey Denizi'nden de petrol çıkartılmaktadır. Ancak hem AB içerisinde çıkartılan petrolün talepleri karşılamada yetersiz olması hem de Kuzey Denizi'ndeki petrolün çıkartılmasının çok zahmetli ve maliyetli olması sebebiyle AB petrol ihtiyacının büyük bir kısmını Arap ülkelerinden ve Rusya'dan tedarik etmektedir. Yaşanan petrol krizlerine rağmen AB'nin petrole olan bağımlılığı değişmemiştir.

Doğal gaz Avrupa'da ilk kez 2. Dünya Savaşı sırasında İtalya'da bulundu ve kullanıldı. Bulunduğu günden beri AB'nin en önemli enerji kaynaklarından birisi olan doğal gaz daha önce de bahsettiğimiz gibi AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığının en büyük sebeplerinden birisidir. Zira AB içerisinde üretilen doğal gaz dünyadaki toplam doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %3,3'lük kısmına tekabül etmektedir ve bu rakam AB'nin doğal gaz ihtiyacını karşılamaktan çok uzak bir rakamdır.

Nükleer enerjiye AB başta çok olumlu yaklaşmış, hatta uzun vadede petrol ve doğal gazın yerine geçebilecek bir kaynak olduğu düşünülerek AB üye ülkeleri santraller kurulması için hem teknolojik hem de maddi yardımlarda bulunmuşlardır. Fakat Çernobil felaketinin yaşandığı 1986'dan sonra nükleer enerjiye karşı kamuoyunda büyük tepkiler oluşmaya başlamıştır. Bundan dolayıdır ki birçok AB üyesi ülke ileriye dönük nükleer santral yapımı planlarını iptal etmiştir. Ancak yine de AB içerisinde nükleer enerji petrolün ya da doğal gazın yerini dolduracak kadar olmasa da kullanılan bir kaynaktır (Akdoğan, 2008: 28-36).

Yenilenebilir enerji kaynakları bu başlık altında bahsedilebilecek en önemli enerji kaynağıdır, çünkü uzun vadede petrolün ve doğal gazın yerine geçebilecek potansiyeli olan bir kaynaktır. AB yaşanan doğal gaz krizlerinden sonra ürettikleri politikalarda yenilenebilir enerji kaynaklarına verdiği önemi arttırmıştır. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı Kyoto Protokolü sonrası daha belirgin bir konu haline gelen sera gazı azalımı ile de yakından ilgilidir. Sera gazı azalımı AB'nin uzun vadeli bir hedefidir ve bu hedefe sadık kalınması başat bir önem taşımaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2014'te yayınladığı rapora göre AB sera gazı kullanmadan elektriğinin yüzde 50'sinden fazlasını üreten tek büyük ekonomik aktördür. Bu yüzde %50'den fazla oranın yüzde 28'ini nükleer enerji oluştururken yenilenebilir enerjinin payı %23 olarak belirlenmiştir. Uzun vadede bu payın artması hiç şüphesiz AB'nin ve dünyanın yararına olacaktır (Buchan, 2014: 4). Şimdiden Komisyon AB'ye 2030 yılına kadar bu rakamı en az %27'ye çıkarmayı önermiştir. Bu doğal gaz ve petrolün yerine elektrik, su, rüzgar gibi yenilenebilir enerjiyi koymak için güzel bir başlangıçtır. Lakin bu konu ile ilgili sorunlar da yok değildir. Yenilenebilir enerji iyi bir yatırım kaynağı olmasına rağmen AB üye ülkelerinin enerji tüketiminde yüzdesinin artması hususunda bazı endişeleri vardır. Bu endişelerin başında da iç pazarın işleyişi üzerindeki maliyetler ve etkileri gelmektedir. Zira büyük ölçekli yenilenebilir enerji kaynaklı tesislerin kurulmasında akıllı enerji şebekelerine ve yeni enerji depolama çözümlerine ihtiyaç duyulacaktır. Bu da AB için para aktarılması gereken yeni bir alan demektir. Lakin uzun vadede getireceği olumlu sonuçlar baz alınırsa bu maliyetlerin karşılanması mantıklı olacaktır. Nitekim birçok yenilenebilir enerji kaynağı piyasaya daha çok girebilmek için teknoloji maliyetlerinde düşüş yaşanmasını beklemektedir (EESS, 2018: 12-13).

Rusya'ya Rakip Yeni Güzargahlar

Önceden de bahsettiğimiz gibi AB'nin Rus doğal gazına bağımlılığını azaltmak, özellikle yaşanan gaz krizlerinden sonra AB'nin bir önceliği haline gelmiştir. Rus doğal gazına alternatif bulma isteği AB'yi zorunlu olarak farklı coğrafyalarla sıkı ilişki kurmaya ve işbirliği yapmaya itmiştir. Bu kapsamda Hazar bölgesindeki ülkeler ile ilişkiye girilmiş ve çeşitli projelere imza atılmıştır. Bu projelerden en önemlileri hiç şüphesiz Nabucco ve TAP (Trans Adriatic Pipeline)'dır.

Nabucco Hazar Bölgesi doğal gazını Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya ulaştırmayı öngören büyük bir Doğal Gaz Boru Hattı Projesidir. Söz konusu proje

Türkiye ve Avusturya doğal gaz firmaları arasında 2002 yılında gerçekleştirilen görüşmelerden sonra başlamıştır. Başlangıçta 3.300 km olması öngörülen Nabucco projesinin temel amacı Hazar Bölgesi ile Türkmenistan doğal gazını Orta Avrupa'ya, oradan da Batı Avrupa'ya ulaştırmaktır. Hatta proje ilk çıktığı zamanlarda uzun vadede içine Ortadoğu ülkelerindeki doğal gazın da Avrupa'ya taşınmasını da kapsayacağı planlanıyordu. Ancak öncelikli olarak Hazar Bölgesi ve Türkmenistan doğal gazı baz alınmış ve Ekim 2002'de proje çerçevesinde yeni bir doğal gaz boru hattı inşasına yönelik fizibilite çalışmalarını yürütmek amacıyla, Nabucco'nun 5 ortağı, yani Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturyalı şirketler, arasında bir İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 28 Haziran 2005'te imzalanan Ortak Girişim Anlaşması ile her bir transit ülkede Nabucco Ulusal Şirketlerinin kurulması kararlaştırılmıştır. 13 Temmuz 2009 tarihinde ise Ankara'da projenin tarafı transit devletler, yani Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya arasında Hükümetler arası Anlaşma imzalanmış, böylece tüm taraf transit ülkeler bakımından Nabucco'nun yasal çerçevesi açıklanmıştır (Demirci, 2010: 42-44).

Nabucco projesi 2000'li yıllarda AB tarafından çok destek görmüş, bu durum Rusya'yı korkutmakta gecikmemiştir. Nitekim Rusya çok geçmeden Nabucco'ya rakip olarak 'Güney Akım Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'ni ortaya atmıştır. Söz konusu proje 22 Kasım 2007 yılında Moskova'da imzalanan Rus-İtalya ortaklı antlaşma ile başlamıştır. 31 milyar metreküp doğal gaz akışı sağlanması planlanan Güney Akım Projesi sadece Rus doğal gazından oluşmayacaktı. Bu kapsamda Rusya Türkmenistan ve Kazakistan'ın sahip olduğu doğal gazın da uygun bir fiyattan alınarak satılacağı sözünü de vermiştir. Rusya'nın bu projedeki ısrarının altında doğal gaz ticaretinde AB'yi başkalarına kaptırma korkusu yatmaktadır. Özellikle Nabucco ve birazdan bahsedeceğim TAP Rusya'nın bu projeye 'Mavi Akım Boru Hattı' gibi yeni projeler eklemesiyle devam edecektir (Akdoğan, 2008: 91-92).

Nabucco projesine dönecek olursak ilk açıklandığı zamanlarda devasa bir proje olarak görülen Nabucco projesi, 2020 yılına kadar Avusturya'ya yılda 31 milyar metreküp Orta Asya gazını getirmeyi hedefliyordu. Başta AB projeye olan desteğini çekmeyi düşünmediyse de 2012 yılında düzenlenen Nabucco Konsorsiyum'u sonrasında yüksek inşaat maliyetleri ve gaz eksikliği nedeniyle proje iki uyumlu boru hattı projesine dönüşmüştür. Bu projeler şunlardı: Azerbaycan gazını Türk toprakları üzerinden taşıyacak Trans Anatolian Pipeline(TANAP) ve Avrupa sektörüne gaz taşımacılığını devam ettirecek olan Nabucco West. 2012 yılına geldiğimizde Avrupa Komisyonu tarafından belirtilen bir başka boru hattı ise Trans Adriatic Pipelien(TAP)'dı. Bu yıllarda Azerbaycan doğalgazını Türkiye'den geçirerek Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden Adriyatik Denizini aşarak İtalya'ya ulaştırılması planlanan TAP boru hattı ile Nabucco West rekabet içerisindeydi. Öyle ki TAP'ın 2010'ların başında inşa edildiği takdirde başta senede 10 milyar metreküp, sonrasında 20 milyar metreküpe kadar gazı AB'ye taşıyacağı öngörülüyordu. Ayrıca TAP'ın inşası ile Yunanistan ve Arnavutluk gibi bu projeye dahil olan ülkelere, doğrudan yabancı sermaye girişiyle söz konusu ülkelerin ekonomik büyümesine de destek sağlanacaktı. Ancak Yunanistan'ın yaşadığı ekonomik sorunlar ve projenin maliyeti nedeniyle proje sürekli olarak ertelenmek zorunda kalmıştır. Günümüzde artık Yunanistan'ın da imzaladığı bu proje hala sıkıntılı durumunu korumaktadır.

Nabucco West'e tekrar dönecek olursak 2010'lu yılların başında Türk-Bulgar sınırı üzerinden Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ı geçecek ve Avusturya'ya bir boru hattı inşası öngörülmüştür. Bu bağlamda başlangıçta her yıl 10 milyar metreküp, sonrasında 16 milyar metreküp Azerbaycan gazının bu boru hatları vasıtası ile taşınması önerilmiştir. Böylece Azerbaycan doğal gazının AB'ye taşınmasında 2 alternatif doğal gaz boru hattı projesi ortaya çıkmıştır: West Nabucco ve TAP. İşte bu noktada Azerbeycan pazar fırsatları, zamanlama, ölçeklenebilirlik, kapasite, yönetimin işlerliği, finansman kullanılabilirliği, proje kalitesi ve politik durumlar gibi alanları değerlendirdikten sonra

seçimini TAP'tan yana kullanmıştır. Zira TAP'ın inşaat maliyeti yaklaşık 1,5 milyar dolardı ve bu rakam Nabucco Projesi için ihtiyaç olan rakamın neredeyse yarısı kadardı. Aynı zamanda TAP'ın rotası daha kısaydı ve yapımı daha kolaydı. Azerbeycan maliyeti ve ekonomik getirisini düşünerek TAP'ı seçmişti, lakin bu durum Rusya'nın işine geldi. Zira Nabucco West projesi gibi daha kapsamlı ve geniş çerçeveli bir projeden kurtulan Rusya rahat bir nefes almıştır. Güney Akım Projesini geliştirmek için gereken fırsatı ve zamanı bulan Rusya'nın TAP'ı alt etmesi daha kolay olacaktır (Kammillia, 2015: 27-33). Nitekim AB Rus doğal gazına olan bağımlılığını azaltacak projelere destek verse de bunda başarılı olamamış, Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını azaltamamış, enerji kaynaklarını çeşitlendirerek çıkarlarını koruyamamıştır. Yine de bu iki proje günümüzde daha sessiz devam etse de hala rekabet içerisinde ve bu projeleri gelecekte neyin beklediği hala gizemini korumaktadır.

SONUÇ

AB sanayisi gelişmiş bir ülke olmasına rağmen kendi içerisindeki enerji kaynaklarının yetersiz olması sebebiyle enerjide dışa bağımlı bir ülke pozisyonundadır. Rusya AB'nin yaklaşık 30 yıldır enerjisini güvenle ithal ettiği bir bölge olmuştur. Lakin bu iki ülke arasında hiç sorun olmadığı anlamına da gelmemektedir. Zira Rusya 2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna ile yaşadığı sorunlar sonucu Ukrayna'ya giden gazı kesmiştir. AB'ye giden gazın önemli bir kısmının Ukrayna'dan geçmesi sebebiyle AB bu yıllarda gazsız kalmış ve büyük sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle bu yıllardan sonra 'Enerji Güvenliği' konusuna önem veren AB enerjide dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiştir. Ayrıca Rusya'ya alternatif enerji hatlarına da yatırımlar yapan AB'nin en çok destek verdiği projeler arasında TAP ve Nabucco gelmektedir. Günümüzde söz konusu projeler mali kaynak sıkıntısı ve gaz eksiklikleri nedeniyle ertelenmiş gibi görünse de AB'nin Rusya ile yaşayabileceği ciddi enerji kaynaklı sorunlar sonucu projeler AB açısından yeniden desteklenebilir. Rusya'nın, özellikle doğal gaz konusundaki tek el gücünü uluslararası alanda çekinmeden kullanması da böyle bir durumun yakın zamanda yaşanabileceğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Ö. (2008). *Rusya'nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya.
- Aksoy, M. (2014). "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Stratejisi". Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, 23-24 Eylül, Kocaeli.
- Austvik, O.G. (2015). The EU Energy Union, Energy Security and Russian Gas. *Mossavar-Rahmani Center for Business & Government Weil Hall / Harvard Kennedy School*, (51).
- Buchan, D. (2014). "Europe's energy security-caught between short-term needs and long-term goals", The Oxford Institute For Energy Studies, 7-Temmuz, İngiltere.
- Demirci, E. (2010). *Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin Sahip Olduğu Potansiyelin Nabucco Projesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- European Comission. "EU Energy Security". European Energy Security Strategy, Erişim tarihi: 06.08.2018.
- Erdemir, H. ve Erdemir, B.N. (2014). [The Eu-Russian Conflict On Crimea And Its Regional Implications](#), EURINT, Centre for European Studies, Alexandru Ioan Cuza University,
- Evrin, P. (2008). *Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans

- Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Energy Charter Secretariat, International Energy Security: Common Concept for Energy Producing, Consuming and Transit Countries, Erişim tarihi: 05 Aralık 2018, <https://www.energycharter.org/> 2015/
- Energy Security, International Energy Agency, /Erişim tarihi: 05.12.2018, Web: <https://www.iea.org/topics/energysecurity>.
- Hasanoğlu, İbrahim, (2018, 18 Nisan). Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Faktörü. *Akademik Perspektif*, Erişim tarihi: 05 Aralık 2018, Web: <http://akademikperspektif.com/rusya-avrupa-birligi-iliskilerinde-enerji-faktoru>.
- Helen, H. (2010, Kış). "The EU's energy security dilemma with Russia". University of Leeds, İngiltere.
- Kammilla, M. (2015). "Russia and European Energy Security". Helsinki Metropolia University of Applied Sciences, Helsinki.
- Ratner, M. (2013). "Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification". Congressional Research Service, 20 Ağustos, United State Congress.
- Sefer, Y. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma. *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3): 199-169.
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. *Journal of Yaşar University* 26(7):4378-4391.
- Smith, K. (2008). Russia and European Energy Security Divide and Dominate. *Center for Strategic International Studies*.
- Yergin, D. (2007). Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 85(2).
- Telli, A. (2014). Rusya-Ukrayna Krizinin Enerji Güvenliğine Etkileri. *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, 23-24 Eylül, Kocaeli.